

*Rotterdam Institute of Private Law
Accepted Paper Series*

***lets over handhaving in het
privaatrecht***

W.H. van Boom

WPNR 6772 (2008), p. 765-769

W.H. van Boom¹

Iets over handhaving in het privaatrecht

Eerder gepubliceerd in: *WPNR* 6772 (2008), p. 765-769 [originele paginanummers staan in de tekst, vetgedrukt tussen haakjes]

1. Inleiding

[765] Er lijkt een ontwikkeling gaande binnen het privaatrecht waarbij oude zekerheden, zoals dat eenieder voor zijn eigen belang zélf in rechte dient op te komen en dat privaatrechtelijke remedies vergoedend of herstellend van aard zijn, aan corrosie onderhevig zijn. Soms is de oorzaak van de corrosie de van buiten komende invloed op het privaatrecht – zoals Europese regelgeving – maar vaak is het ook roest van binnenuit. Want wie wil er nu schadevergoeding als oprechte excuses effectiever zijn? En wie zou individueel schade willen afwikkelen als het collectief eenvoudiger én sneller kan? En het (procedeer)gedrag van sommige civiele partijen vraágt toch om ‘punitive damages’?

Deze ontwikkelingen van binnenuit en buitenaf kan men als bedreiging zien voor de fundamenteën van het privaatrecht. Want het ging in het privaatrecht toch niet om straffen en belonen? Vergeldende rechtvaardigheid zeker, verdelende rechtvaardigheid misschien, maar tikken uitdelen? Nee, nietigheden, ontbinding, ongedaanmaken, schade herstellen, dát zijn de klassieke remedies. Mag het wel om meer dan vergoeding en ongedaanmaking gaan in het vermogensrecht? En mag het privaatrecht een collectieve aanpak van problemen verkiezen boven het individuele maatwerk dat de civiele rechter van oudsher biedt?

In de binnen- en buitenlandse literatuur worden deze vragen regelmatig gesteld en, niet onbegrijpelijk, op uiteenlopende wijze beantwoord. Duidelijk is wel dat er momenteel toegenomen belangstelling bestaat voor het denken over de functie van handhaving in het privaatrecht. Zo zijn er aanwijzingen dat straffen en belonen, gedragsbeïnvloeding dus, enige relevantie hebben in het vermogensrecht. En het privaatrecht buigt zich ook onmiskenbaar over doelmatigheidsvragen, zoals bij de Wet Collectieve Afwikkeling Massaschade (WCAM). Ook op individueel niveau spelen dergelijke kwesties.

Dit themanummer gaat over handhaving, en dan met name ‘nieuwe’ vormen van handhaving. Zijn die nodig? [766] Wat mankeert er dan aan de klassieke remedies? Hoe zou een nieuwe vorm de gesignaleerde tekortkomingen kunnen wegnemen? Zijn er nadelige effecten te verwachten? Welke juridische beperkingen zijn er? In de hiernavolgende bijdragen komen deze vragen aan de orde. Voordat ik die bijdragen in § 3 introduceer, zal ik in § 2 het een en ander vooropstellen over de mogelijke manieren om klassieke en nieuwe vormen van handhaving te beoordelen.

2. Handhaving meten

Men kan heel concreet kijken naar handhaving in het privaatrecht en zich bijvoorbeeld de vraag stellen of het opleggen van een schadevergoedingsplicht in geld, het gebruikelijke handhavingsinstrument in het aansprakelijkheidsrecht, volstaat om recht te doen aan de belangen van letselschadeslachtoffers. Men kan zich concreet

¹ Hoogleraar privaatrecht Rotterdam Institute of Private Law, Erasmus School of Law.

de vraag stellen of het gesloten stelsel van wettelijke rente (art. 6:119 BW) niet opengebroken moet worden als de debiteur van een geldvordering op onoirbare wijze 'op het geld blijft zitten' en de crediteur probeert 'uit te roken'.² Onder die concrete vragen schuilen weerkerende abstracte vraagstukken. Hoe te bepalen of de klassieke vormen van handhaving tekortschieten en of nieuwe vormen van handhaving nuttig zijn? Als we handhaving willen beoordelen, moeten we een methode en een passend meetinstrument hebben. Ik zie drie voor de hand liggende wegen: het beoordelen van effecten, het beoordelen van effectiviteit en het beoordelen van maatschappelijke efficiëntie ('efficiency'). Daarover een korte uiteenzetting.

Het onderzoeken van effecten is in theorie redelijk simpel: men stelt zich bijvoorbeeld de vraag wat er is veranderd na de invoering van een bepaalde wet of het stellen van een bepaalde regel in de rechtspraak. Dat zegt op zichzelf echter niet zoveel. Een verandering kan een effect zijn, maar het hoeft natuurlijk in het geheel niet. Hier geldt dat hoe langer de causale ketens en hoe groter de kans op tussenkomende oorzaken zijn, des te moeilijker het is om iets zinnigs te zeggen over effecten. Het lijkt bijvoorbeeld eenvoudiger om aan te tonen dat de afname van het aantal deurdrempeltransacties na de invoering van de Colportagewet een effect van die wet is dan om aan te tonen dat (stel) de toename van investeringen in Nederlandse ondernemingen in ons land na 20 juni 2008 het gevolg is van het arrest van de Hoge Raad van die datum (C06/187HR).³ Het meten van effecten is dus praktisch moeilijk, maar het is meestal niet onmogelijk om bij benadering uitspraken te doen over effecten. Croiset van Uchelen kan in zijn bijdrage aan dit themanummer denk ik met recht concluderen dat het effect van de invoering van de WCAM is geweest dat veel individuele procesdossiers in relatief korte tijd afgedaan waar dat anders niet gebeurd zou zijn.

Als men iets over effecten kan zeggen, kan men ook trachten om beredeneerd effectiviteit te onderzoeken. Dan is wel nodig dat we een globaal idee hebben van doel en functie van de onderliggende materiële regel. Een voorbeeld kan dat illustreren. Een werknemer laat zich omkopen door een concurrent van zijn werkgever. Met de aldus verkregen gelden doet hij investeringen die bijzonder goed renderen. Stel dat de schade van de werkgever 100 is, terwijl de waarde van de omkoopsom na investering 10.000 is. De werkgever spreekt zijn werknemer uit onrechtmatige daad (of art. 7:611 BW) aan. De gangbare uitleg die aan artikel 6:104 BW wordt gegeven, is dat als de schade van de werkgever goed te berekenen is, die schade moet worden vergoed (met wettelijke rente). Een winstafdracht wordt dan niet mogelijk geacht.⁴ Het verschil tussen de schade van de werkgever en de winst van de werknemer is echter enorm. Kunnen we spreken van effectieve handhaving als de werknemer zijn winst minus 100 mag behouden?

Dat nu hangt er van af wat de regelsteller als materiële rechtsregel formuleert, want effectiviteit betreft vooral de vraag of de doelen van een regel worden bereikt. De

² Zie voor het sanctioneren van 'uitrookgedrag' bijv. het leerstuk van de bad faith remedy; vgl. U.S. Supreme Court 7 April 2003, No. 01-1289 (State Farm Mutual Automobile Insurance Co. v. Campbell et al.); Mark J. Browne e.a., 'The Effect of Bad-Faith Laws on First-Party Insurance Claims Decisions', *J. Legal Stud.* 2004, p. 355-390. Gedacht kan voorts worden aan toekenning van smartengeld, aldus F. Schellenberg, 'Regulierungsverhalten als Schmerzengeldfaktor', *VersR* 2006, p. 878-884. Vermenigvuldiging van de wettelijke rente met 50-100% is de wijze waarop art. 21 Loi Badinter verdragingsactieken afstraft. Zie Suzanne Carval, *La Responsabilité Civile dans sa fonction de peine privative*, Paris: L.G.D.J. 1995, p. 275-276.

³ In zijn arrest van 20 juni 2008 verzekert de Hoge Raad 's lands bange bestuurders dat de hoge drempel van aansprakelijkheid uit art. 2:9 BW voorkomt dat zij hun handelen in onwenselijke mate door defensieve overwegingen laten bepalen.

⁴ HR 24 december 1993, NJ 1995, 421 nt. CJHB (Waeyen-Scheers/Naus); HR 16 juni 2006, NJ 2006, 585 nt. JHS (Kecofa/Lancôme).

vraag verschuift dan naar het achterhalen van het doel van de regel dat men zich als werknemer niet mag laten omkopen. Denkt men in termen van ‘misdadig moet niet lonen’, dan zou dat waarschijnlijk pleiten voor volledige winstafracht. Denkt men in termen van vergeldende rechtvaardigheid, dan is denkbaar dat slechts de onrechtmatig toegebrachte schade voor vergoeding in aanmerking komt. Denkt men in termen van gedragssturing dan moet bij de zorgvuldigheidnorm de handhavingvorm worden gevonden die de werknemer daadwerkelijk prikkelt om zich niet te laten omkopen.⁵ Opmerkelijk is bijvoorbeeld dat winstafracht in het intellectuele eigendomsrecht verder strekt, en dat is simpelweg om inbreuken op IE-rechten [767] af te schrikken.⁶ Het komt er dus op aan in welke termen ‘men’ denkt, dat wil zeggen de regelstellende wetgever of rechter.⁷

Het derde meetinstrument stelt de vraag naar ‘efficiency’, zoals in de rechtseconomie gebruikelijk is. Daarbij wordt niet gekeken naar de doelen die de regelgever of rechter zelf aan zijn keuze ten grondslag legt, maar naar de maatschappelijke kosten en baten en vooral of de regel en haar handhaving per saldo welvaartverhogend zijn. Dat is een normatief concept zoals rechtvaardigheid dat ook kan zijn: conceptueel mooi, maar moeilijk te operationaliseren. Overigens kan bij een extern normatief beoordelingscriterium zoals rechtvaardigheid ook goed worden gekeken naar de functie die het privaatrecht in onze maatschappij vervult. Die werpt namelijk weer licht op de eisen die aan de regels en hun handhaving mogen worden gesteld en ook op *verandering* in die eisen. Als het bijvoorbeeld zo is dat het recht op schadevergoeding uit Afd. 6.1.10 BW voor wat betreft letselschade een belangrijke genoegdoeningsfunctie heeft, dan kan wellicht uit slachtofferoptiek worden gezegd dat het minder belangrijk is dat hij tot twee cijfers achter de komma exact vergoed krijgt, maar wel dat zijn dossier serieus genomen wordt, hij snel en adequaat gecompenseerd wordt en dat hij onder omstandigheden ook excuses kan eisen voor het ondergane leed (over dat laatste later meer). De druk die het laatste decennium op het stelsel van Afd. 6.1.10 BW wordt uitgeoefend, weerspiegelt daarmee de veranderende maatschappelijke behoeften waar het betreft de privaatrechtelijke remedies na een ongeval.⁸

⁵ Dit maakt de discussie over winstafracht in het civiele recht zo moeizaam: men kan er pas aan beginnen als men weet wat doel en strekking van de aldus gehandhaafde materieelrechtelijke regel is. Voor literatuur over winstafracht zie de verwijzingen bij losbl. Schadevergoeding, art. 104 (Deurvorst).

⁶ Richtlijn 2004/48/EG van 29 april 2004, PblEG L 195, inzake handhaving van intellectuele-eigendomsrechten, geïmplementeerd bij wet van 8 maart 2007, Stb. 2007, 108. Daarover bijv. E. Bonadio, ‘Remedies and sanctions for the infringement of Intellectual Property Rights under EC Law’, *EIPR* 2008, p. 320-327; D. Ellard, ‘The EU’s IPR Enforcement Directive’, *CRi* 2004, p. 66-71; D.J.G. Visser en A. Tsoutsanis, ‘De volledige proceskostenveroordeling in IE-zaken’, *NJB* 2006, p. 1940-1946. Kritisch over de handhaving ‘brij’ die de richtlijn maakt C.H. Massa en A. Strowel, ‘The Scope of the Proposed IP Enforcement Directive: Torn between the Desire to Harmonise Remedies and the Need to Combat Piracy’, *EIPR* 2004, p. 244-253 (“this stew is bound to cause indigestion”); M. de Cock Buning en E.J. Numann, ‘De gestage wildgroei van het auteursrecht - een hogesnelheidstrein dreigt te ontsporen’, in: *Een eigen, oorspronkelijk karakter (Spoorbundel)*, Delex 2007, p. 34 e.v. (‘de Handhavingsrichtlijn zal ongetwijfeld nog geruime tijd de gemoederen der proceslustigen bezig houden’); P.B. Hugenholtz, ‘Een overbodige richtlijn’, *IER* 2004, p. 247-248 (‘Waarom zouden Microsoft en Louis Vuitton over meer procesrechtelijke bevoegdheden moeten beschikken dan de slachtoffers van (...) een verkeersongeval?’). Anderen stellen dat de richtlijn c.q. de implementatie niet ver genoeg gaat, bijv. O. Delfos Visser & R.M. Brouwer, ‘Wetsvoorstel Handhavingsrichtlijn: Nous ne maintiendrons pas!’, *AMI* 2006, p. 77-83.

⁷ In algemene zin daarover Frank Bohn, *Der Sanktionsgedanke im Bürgerlichen Recht*, Berlin: BWV 2005, p. 38 e.v.

⁸ Inzicht in die verschuiving in de eisen die aan het schadevergoedingsrecht bij letselschade worden gesteld, geeft lezing van bijv. W. C. T. Weterings, *Efficiëntere en effectievere afwikkeling van letselschadeclaims*, Den Haag: BJU 2004, p. 1 e.v.; J. M. Barendrecht e.a., *Schadeclaims: kan het goedkoper en minder belastend? (rapportage i.o.v. WODC)*, Den Haag BJU 2004, p. 1 e.v.; Xavier Pradel, *Le Préjudice dans le Droit Civil de la Responsabilité*, Paris: LGDJ 2004, p. 1 e.v.; S.D. Lindenbergh, ‘Vaststelling van letselschade, veel aandacht voor een fictieve toekomst, weinig voor daadwerkelijke financië-

3. De bijdragen aan dit themanummer

Na deze korte (en noodzakelijkerwijs impressionistische) verkenning van het 'meten', wil ik de bijdragen aan dit themanummer introduceren. De bijdragen gaan over uiteenlopende concrete vraagstukken van handhaving, en in elk van de bijdragen is aandacht voor de 'meetinstrumenten' die ik hiervoor behandelde. Maar meer dan dat getuigt elk van de bijdragen van de vele facetten van het fenomeen handhaving. Volledigheid is niet nagestreefd, wel een verkenning van enkele 'hotspots'.

De bijdrage van Hartlief geeft een breed beeld van de problemen waar het om draait en waar het knelt bij handhaving in het aansprakelijkheidsrecht. Vragen als hoe sluit het aansprakelijkheidsrecht aan op andere gedragsbeïnvloedings- en handhavingsmechanismen, hoe komt de civiele rechter aan zijn norm, maar ook de vraag of het aansprakelijkheidsrecht de juiste prikkels tot zorgvuldig gedrag geeft, komen daarbij aan de orde. Materieelrechtelijke en procedurele hindernissen bij het verwezenlijken van de materiële aanspraken die 'onder' het aansprakelijkheidsrecht schuilgaan, worden door Hartlief uitvoerig geanalyseerd. Zijn conclusie is genuanceerd waar hij enerzijds de maatschappelijk relevante functie van het aansprakelijkheidsrecht benadrukt maar ook waarschuwt voor de risico's van innovatie in het handhavingsarsenaal: te bemoeizuchtige burgers en te actieve rechters.

Akkermans, Uijttenbroek, Van Wees en Hulst onderzoeken een van die mogelijke innovaties die zouden kunnen uitgroeien tot een aanvaarde remedie in het aansprakelijkheidsrecht, *de excuses*. De auteurs concluderen dat in veel gevallen een rechtsplicht tot het aanbieden van excuses bestaat, maar dat de nakoming veelal niet afdwingbaar is. Het afdwingen van excuses stuit op fundamentele bezwaren zoals de vrijheid om als aansprakelijke een eigen mening te houden over bijvoorbeeld de schuldvraag. De aansprakelijke dwingen om niet-gemeende excuses aan te bieden, stuit op vergelijkbare bezwaren. Anders zou dat kunnen zijn als het gaat om excuses van een onderneming. De auteurs tasten in hun bijdrage de grenzen van de rechtsplicht tot het aanbieden van excuses af. Duidelijk is dat de stap naar een volwaardige remedie in het vermogensrecht – dat inderdaad, de auteurs refereren hier aan, om veel meer draait dan alleen geld – nog lang niet is gezet, maar aanknopingspunten voor ontwikkeling van het recht op excuses (bijv. de rectificatie) zijn er wel degelijk.

[768] Giesen gaat in op handhaving van alternatieve regelgeving. Daar verstaat hij onder de normen, aanwijzingen, protocollen, wijsheden of leefregels van bepaalde beroepsgroepen, maatschappelijke groeperingen of branches. Hij betreedt daarmee een gebied dat zowel zuivere handhavingsvragen betreft als vragen van materiële normering binnen en door maatschappelijke groeperingen. We kunnen bijvoorbeeld de civiele rechter vragen wat de maatschappelijke betamelijkheid met zich brengt in een bepaalde beroepsgroep, maar als die beroepsgroep zelf concrete invulling geeft aan die norm, wat doet de rechter dan? En wat als die beroepsgroep er bovendien een eigen alternatief geschilbeslechtingstraject aan toevoegt? Is dat een goede ontwikkeling? Giesen onderzoekt hoe de civiele rechtspraak oordeelt over het beroep op dergelijke normen en usances, en of rechters deze tot bron van recht 'opwaarderen'. Zijn conclusie is dat de binding aan alternatieve regelgeving nu al verder gaat dan

le zekerheid', *MvV* 2008, p. 118-124. Zie ook op het punt van de vorm van schadevergoeding bij letsel Richard Lewis, 'Tort Law in Practice: Appearance and Reality in Reforming Periodical Payments of Damages', in: Jason W. Neyers e.a., *Emerging Issues in Tort Law*, Oxford: Hart Publishing 2007, p. 487-508. Vgl. ook nog het 'early offer no-fault' alternatief dat de Amerikaan O'Connell voorstelde in zijn 'Statutory Authorization of Nonpayment of Noneconomic Damages as a Leverage for Prompt Payment of Economic Damage in Personal Injury Cases', 71 *Tenn. L. Rev.* (2003), p. 191-198.

wellicht wordt aangenomen en dat de mogelijkheden tot handhaving van dergelijke regelgeving door de civiele rechter beter zijn dan tot nu toe gedacht. Giesen komt tot aanbevelingen aan het adres van partijen en rechter om deze handhaving uit te bouwen en te vervolmaken.

Heel anders is de toonzetting van Van den Bergh. In zijn bijdrage aan dit themanummer onderzoekt hij de meerwaarde van zelfregulering en de handhaving daarvan in het privaatrecht vanuit de rechtseconomische discipline. Daarbij analyseert hij de maatschappelijke kosten en baten van deze zelfregulering en van de handhaving ervan, met name waar het om gedragscodes gaat. De baten – informatievoordelen, flexibiliteit en lage handhavingskosten – wegen naar zijn oordeel zeker niet altijd op tegen de maatschappelijke kosten – zoals welvaartsverlies door bijv. concurrentiebeperking, gebrek aan legitimiteit en gebrek aan het op democratische wijze afleggen van verantwoordelijkheid. Alternatieve regelgeving en daarmee alternatieve handhaving is lang niet altijd maatschappelijk wenselijk, zo concludeert Van den Bergh.

De bijdrage van Croiset van Uchelen evalueert de nieuwe collectieve handhavingsactie die de WCAM sinds 2005 biedt. De wet is niet perfect, maar heeft wel vernieuwing en verbetering gebracht in het privaatrechtelijke handhavingsarsenaal. Croiset van Uchelen gaat daarbij onder andere in op het heikele punt van financiering van collectieve schadevergoedingsacties. Spreiding van de kosten van handhaving vergt collectivisering van die kosten en de invoering van de WCAM vestigt de aandacht op de knelpunten die wat dit betreft spelen bij belangenverenigingen en -stichtingen die opkomen voor collectieve schadeafwikkeling. Zij moeten zoeken naar voorfinancieringsmogelijkheden en de versterking van de 'oorlogskas' bij succesvolle schikkingen is mogelijk een instrument dat daar aan kan bijdragen. Net als bij overheidssubsidie is toezicht op besteding dan wel nodig. Dat doet bijvoorbeeld vragen rijzen naar transparant beheer van de aldus verkregen gelden en het afleggen van verantwoording aan 'de achterban'. Dit raakt aan het punt dat Van den Bergh maakt: collectieve instanties die de belangen van anderen behartigen of raken, zijn een zekere mate van publieke verantwoording verschuldigd. Bij duurzame belangenverenigingen is die kwestie wellicht minder pregnant dan bij ad hoc-belangenstichtingen, maar dit vraagstuk zou hoe dan ook bij evaluatie van de WCAM betrokken moeten worden.

Krans en Van Wechem belichten de introductie van de Consumentenautoriteit ter gelegenheid van de invoering van de Wet handhaving consumentenbescherming (Whc). De Consumentenautoriteit is belast met de handhaving van het zogenaamde consumentenacquis, waaronder puur privaatrechtelijke regels van consumentenrecht. De juridische constructie die voor die handhaving is gekozen, wordt wel 'dual stelsel' genoemd: deels privaatrechtelijk, deels publiekrechtelijk. Krans en Van Wechem laten aan de hand van een aantal voorbeelden zien dat dit stelsel minst genomen moeilijk hanteerbaar is. Zij denken wel dat de Whc een betere handhaving van consumentenrecht mogelijk maakt, maar tegelijk toont hun bijdrage aan dat de juridische vormgeving van nieuwe handhavingsinstrumenten het uiterste van wetgevende creativiteit kan vergen.

De Whc toont nog iets anders, namelijk een verschuiving weg van de civiele rechtszaal naar die van de bestuursrechter. Een vergelijkbare verschuiving van de civiele rechter naar alternatieve geschillenbeslechtters was uiteraard al langer bekend. De roep om vooral creatief te zoeken naar geschilbeslechting buiten de civiele rechter om – zie ook de bijdrage van Giesen aan dit tijdschrift en de verwijzingen aldaar – is niet nieuw maar wel sterk. Ook de wetgever lijkt maar weinig op te hebben met handhaving door middel van het privaatrecht. Bij de totstandkoming van de Whc – vide Krans en Van Wechem – bleek gaandeweg dat het parlement het privaatrecht

maar weinig slagvaardig vindt en dat de voorkeur uitging naar het bestuursrecht.⁹ Bij de behandeling van het wetsvoorstel Oneerlijke Handelspraktijken bleek dezelfde straffe benadering de boventoon te voeren: oneerlijke handelspraktijken moeten vooral niet met civiele verbodsacties maar met flinke bestuurlijke boetes aangepakt worden!¹⁰ Er is [769] geen ambtelijke dienst die zich bezighoudt met de opsporing van civielrechtelijke onregelmatigheden, kon Van Nispen enige tijd geleden nog schrijven.¹¹ Dat is met het verschijnen van de Consumentenautoriteit niet langer juist, en de komst van die ambtelijke dienst vraagt om heroriëntatie op de functie van handhaving in het (consumenten)privaatrecht.

4. Afsluiting

In deze bijdrage heb ik een beknopte introductie willen geven op wat volgt. In de bijdragen komen veel uiteenlopende aspecten van handhaving aan de orde, maar worden ook gemeenschappelijke verbanden gelegd tussen de herijking van de functie van 'klassieke' remedies in het privaatrecht en het zoeken naar nieuwe vormen van handhaving binnen en buiten de eigenlijke grenzen van het privaatrecht en burgerlijke procesrecht. Een open discussie daarover, met respect voor maar ook met relativering van privaatrechtelijke dogma's is nodig. Dogma's als nietigheden, terugwerkende kracht, restitutio in integrum, 'geen belang, geen actie', maar ook ingesleten zienswijzen als 'de minimis non curat praetor' behoeven herijking, al was het maar omdat het privaatrecht en de handhaving via de klassieke remedies concurrentie ondervinden van andere systemen – zowel juridische systemen (bijv. bestuursrechtelijk toezicht) als 'softe' systemen (bijv. media, alternatieve geschilbeslechting) die toegang tot oplossingen voor problemen tussen burgers weten te bieden. In een goed werkende 'markt' van juridische oplossingen zal de rechtzoekende kiezen voor de ideale mix van goedkope, snelle en effectieve handhaving van de materiële regel. Die competitie is niet nieuw, maar ze dringt naar mijn indruk wel steeds dieper door tot het hart van het vermogensrecht. En dat stelt ons voor de vraag of de klassieke remedies de concurrentie nog wel aan kunnen. Twee gezichtspunten lijken mij daarbij relevant. Niets weggooien tot nieuwe oplossingen zichzelf hebben bewezen, zou ik zeggen. Maar ook: het privaatrecht mag niet verworden tot restrecht voor vergeten en onbetekenende maatschappelijke belangen. Wij zullen handhaven dus.

⁹ Zie *Kamerstukken II* 2005/06, 30 411, nr. 18 (Tweede Nota van Wijziging Wet Handhaving Consumentenbescherming); daarover bijv. W. H. van Boom, *Tekst en toelichting Wet Handhaving Consumentenbescherming*, Den Haag: SDU 2007, p. 51 e.v.; S.E. Zijlstra, 'De Wet handhaving consumentenbescherming: wel een andere overheid, maar een iets minder bruikbare rechtsorde', *NTB* 2006, p. 314.

¹⁰ *Kamerstukken II* 2007/08, 30 928, nr. 14 (Amendement-Vos), aangenomen door de Tweede Kamer en nu dus onderdeel van het wetsvoorstel (dat nog aanhangig is bij de Eerste Kamer). Daarover bijv. W. H. van Boom, 'Inpassing en handhaving van de Wet oneerlijke handelspraktijken', *Tijdschrift voor Consumentenrecht en Handelspraktijken* 2008, p. 13 e.v.

¹¹ C.J.J.C. van Nispen, *Sancties in het vermogensrecht (Mon. Nieuw BW A11)*, Deventer: Kluwer 2003, p. 3.